

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

תרגומות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: השימוש בשמות הקודש

היה עובר זמן המאכל, וזה שאמר הכתוב, הבקר אשר עשה - עשה ממש".

עוד מצינו, החתם סופר (בתשו' או"ח סימנים קצ"ז קצ"ח) כתב תשובה מיוחדת לבעל ה'ישמח משה', אחר שבאו אנשי בליעל אל ה'ישמח משה' ואמרו לו כי החתם סופר מקפיד עליו כיון שהוא כותב קמיעות ומתפלל כדרך החסידים עם כוונות.

וכותב על כך החתם סופר "ועתה באתי היות כי מכותלי כתבו אשר הגיעוני מאנשי ק"ק פאטאק נראה כאילו נאמרו דלטורים לפר"מ כאילו לבי ח"ו חלוק ממנו, ואמרו חז"ל (ברכות לא:): מכאן לנחשד וכו', ולא עוד אלא שצריך לברכו וכו'".

ובתוך דברי קדשו מביא החתם סופר, שבוודאי כוונת שמות הקדושים היא עבודה קדושה ואמיתית, ומצייין כי הוא תלמידו של הגה"ק רבי נתן אדלר שהיה פועל בשמות הקודש. וחז"ל בראו בספר יצירה, וישעיה אמר שם ונבלע בארזא.

ומבאר החתם סופר את דברי הגמרא (בבא בתרא יד.) שרבי אמי כתב ארבע מאות ספרי תורה, אולם מתקשים חז"ל, כיצד ניתן לכתוב ביום אחד ארבע מאות ספרי תורה, ומסתמא כתב רק ארבע מאות פעמים המילים: 'תורה ציוה לנו משה'.

וצריך להבין מה הענין לכתוב ארבע מאות פעמים הפסוק 'תורה ציוה לנו משה'? ואם משה רבינו כתב ל"ב ספרי תורה ביום אחד על"י השבעת שמות הקודש, ודאי שגם רבי אמי היה יכול לכתוב ארבע מאות ספרי תורה על"י שמות הקודש. ומביא החתם סופר בשם רבו הגאון רבי נתן אדלר שהשם הקדוש של השבעת הקולמוס הוא שם קס"ת, והשם היוצא מראשי תיבות 'תורה ציוה לנו משה' הוא תצל"מ שהוא בגימטריא קס"ת. וזהו שאמרו בגמרא שרב אמי כתב את הפסוק 'תורה ציוה לנו משה', כלומר שכתב ארבע מאות ספרי תורה על ידי שם הקדוש שיוצא מפסוק זה.

ואחר זה מציין החתם סופר את דברי הגמרא במגילה (כז.) הדורשת את הפסוק "וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש".

והיינו, נבזרזאדן כבש את ירושלים ושרף את כל העיר. והגמ' מפרטת: "בית ה'" - זה בית המקדש. "בית המלך" - אלה פלטרין

מובא במדרש (בר"ר מח, יג) בענייניו של אברהם אבינו והמלאכים: "והוא עומד עליהם", הכא את אמר 'והוא עומד עליהם', ולהלן אמר 'נצבים עליו', אלא עד שלא יצא ידיהם 'נצבים עליו', כיון שיצא ידיהם 'והוא עומד עליהם', אימתו מוטלת עליהם. ע"כ.

כלומר בהתחלה טרם שמילאו את שליחותם אצל אברהם, לא השיגו את מעלתו וחשבון שמכיון שהם מלאכי עליון הרי הם "נצבים עליו" מעלתם למעלה ממנו, אבל אחרי שאירחם אברהם אבינו וראו את גודל קדושתו, השיגו שאברהם עומד למעלה מהם בקדושתו.

ונראה לבאר בהקדם מה שמצינו שאברהם אבינו השתמש בספר יצירה בשביל להאכיל את המלאכים בשר. כמובא בספר חסד לאברהם למקובל האלקי רבי אברהם אזולאי (חלק עין משפט נהר נ"א), שמבאר שם בתחילת דבריו כי בין לחיים ובין למתים קשה מאד ללכת לגן עדן, מפחד מלאכי חבלה של הגיהנם העומדים בצפוננו של עולם: "לכך גזרה חכמתו יתברך לעשות מחילות עפר, ממערת המכפלה בחברון עד חוץ עולם השפל סמוך לגן, כדי שיעברו נשמות הצדיקים דרך ישר שם ולא יפגעו במזיקים, ואדם וחוה שהיו יודעים סוד זה השתדלו להיות שם קבורתם, ומיום שנקברו שם אדם וחוה נסתם פי המערה מפני הבריות שלא ידעו מעלת המקום.

ובאותו יום שהלך אברהם אל הבקר עם ישמעאל בנו ליטול שלשה פרים מהמקנה שלו, הלך אחריו רפאל בנסתר, ולאחר שנטל אברהם ב' פרים ונתן ביד הנער להוליכן, היה משתדל לקחת פר נוסף, ונראה רפאל לפניו לפר חשוב ומשובח, וזהו רפאל פר א"ל, רצונו לומר פר חשוב, וכשבא אברהם ליטלו, היה הפר נשמט ובורח מעט מעט, עד שהוליכו בפתח המערה ונפתח פתח המערה, וכל זה בשליחותו של מקום.

וכשראה אדם וחוה קבורים שם והריח ריח גן עדן, מיד ידע מעלת המקום וחמד שם להיות קבורתו, ומיד נמסר הפר מאליו ביד אברהם, ובהגיע לאהלו לא מצא אלא שניים, (כי מלאך רפאל שנתלבש לפר השלישי נעלם כדי לחזור בין השלשה אורחים), והוצרך אברהם לברוא פר שלישי על ידי ספר יצירה, כדי שלא יצטער בסעודת אורחין, שאם היה חוזר אל המקנה

של מלך. "את כל בתי ירושלים" - כמשמען. "ואת כל בית גדול שרף באש" - נחלקו רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, חד אמר: מקום שמגדלין בו תורה, וחד אמר: מקום שמגדלין בו תפילה. מאן דאמר תורה, דכתיב: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר", ומאן דאמר תפילה, דכתיב: "ספרה נא הגדולות אשר עשה אלישע".

גיחזי מספר לנעמן את הנפלאות שעשה אלישע, ואומרת הגמרא: שבאיזה כח הצליח אלישע לחולל את הנפלאות הללו (כגון: שהחיה מתים) "ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד", היינו: בכח התפילה, ומכאן שתפילה נקראת גדולות.

שואל החתם סופר: מהיכן הוכיח רבי יוחנן שאלישע כל פעולותיו נעשו רק על ידי תפילה, הרי מצינו כי חכמי ישראל השתמשו בשמות הקודש אם לבריאת אדם או עגל (עי' סנהדרין סה:). אם כן מנא ליה להש"ס דהגדולות שעשה אלישע לא היו ע"י שמות, אלא ברחמי הוא דעבד?

ומתוך החתם סופר על פי הירושלמי (יומא פ"ג סוף הל' ז') האומר, שהנהנה מבני אדם אסור לו להשתמש בשמות הקודש. והגמרא בברכות (י:): אומרת: 'הרוצה להנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי'. וכתב רש"י: הרוצה להנות - משל אחרים. יהנה - ואין איסור בדבר. כאלישע - כמו שמצינו באלישע שנהנה.

נמצא כי אלישע לא נמנע מלהנות מן הבריות, ממילא אסור לו להשתמש בשמות הקודש, ועל כרחך כל פעולותיו נעשו רק על ידי תפילה.

ובזה מבאר החתם סופר, "ואולי משום הכי בעובדא דשונמית ציוה לגחזי לשום המשענת על הנער (מלכים ב' ד' כ"ט), ואח"כ כשלא הקי הנער ע"י גחזי משום שלא היה כדאי, מ"ט לא שם הוא המשענת ע"פ הנער אלא הלך אחת הנה ואחת הנה והתפלל? אלא ע"כ הוא הדבר אשר דברנו, כי המשענת היה בו סגולות על ידי שמות והוא שנהנה מבריות לא רצה להשתמש במשענתו, ולפי מה שטעה בגחזי סבר היה שהוא כדאי וראוי לכך. וכשלא הצליח משלחתו הוצרך אלישע לאחוז אומנתו למיעבד ברחמי". עכ"ל.

אלא שמציין החתם סופר כי דבר זה הוא מחלוקת בבלי וירושלמי, ומכיון שרבי יוחנן הוא בעל תלמוד הירושלמי, וס"ל דכל מי שנהנה מאחרים אינו יכול להשתמש בשמות הקודש, לכן הוכיח ממה שנאמר באלישע 'ספרה לי את הגדולות אשר עשה אלישע', כי בוודאי לא עסק במופתים ע"י שמות הקודש, כיון שהוא היה נהנה מאחרים. א"כ מוכרח שכל מעשיו היו רק ע"י תפילה ברחמים ותחנונים.

אמנם רבי יהושע בן לוי דפליג סבר שהגדולות שעשה אלישע אכן היו ע"י שמות הקודש, כמובא בקידושין (עא.) כמה תנאים מי ראוי שילמדוהו שמות הקודש, ולא נזכר שם התנאי שלא ישתמש מאחרים, הרי שהבבלי פליג וס"ל דגם מי שנהנה מאחרים יכול להשתמש בשמות הקודש, לכן סובר רבי יהושע בן לוי ד'הגדולות' שעשה אלישע לא היו ע"י תפילה, וממילא אין להוכיח כלל שהתפילה נקראת גדולה.

מתבאר מדברי החתם סופר, כי יש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי האם הנהנה מאחרים מותר לו להשתמש בשמות הקודש, ועל פי דרכו נראה לבאר, בהקדם מה שיש לדון לפי שיטת הירושלמי שאסור לו ליהנות מאחרים, האם האיסור כולל אף הנאה מבני משפחתו, או שהם נחשבים כגופו ומותר.

ויש לומר כי אברהם אבינו החמיר וטען כי גם הנאה מבני משפחתו אסורה למשתמש בשמות הקודש, ולכן נאמר: "ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב, ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו, ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם". והזכרנו את דברי החסד לאברהם כי הפר השלישי נעשה על ידי שמות הקודש.

לכן נאמר בלשון יחיד: "ואל הבקר רץ אברהם", כי רק אחר בקר אחד שנשמט ממנו היה צריך לרוץ, ואילו אתן שני הפרים האחרים "ויתן אל הנער", כדי להכניס לאורחים, ולפי שהפר השלישי שנעלם נהפך חזרה לרפאל, לכן, "וימהר לעשות אותו", כלומר אברהם מיהר "לעשות אותו", היינו לברוא את הפר השלישי שהיה חסר לו על ידי ספר יצירה, ולא היה לו פנאי לחפש פר אחר כדי שלא יאחר זמן הסעודה.

לפיכך ממשיך הפסוק ואומר "ובן הבקר אשר עשה", שהבקר שנברא מספר יצירה, היינו משמות הקודש, לא נתן אברהם לישמעאל לעשותו כשאר הפרים, כיון שהשתמש בשמות הקודש עבור פר זה, אסור לו ליהנות מאחרים והוא עצמו צריך לטרוח עבורו.

מעתה נבוא ונבאר את דברי המדרש מדוע בתחילה נאמר "ניצבים עליו", כלומר שהמלאכים מעלתם גבוהה מאברהם אבינו, ולאחר מכן נאמר "והוא עומד עליהם" שמעלתו גבוהה מהם. אלא שכאשר ראו המלאכים את אברהם אבינו משתמש בשמות הקודש ואינו נהנה מאחרים, ממילא יכול הוא על ידי שמות הקודש לעשות במלאכים כחפצו, בזה התברר להם שהוא "מעליהם".

בזה נבוא ונבאר בעניינו של רבי שמעון בר יוחאי, הגמרא במסכת שבת (לג:): אומרת כי כשרצו הרומאים להרוג את רבי שמעון בר יוחאי, בתחילה התחבאו בבית המדרש: 'אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא (הלכו והתחבאו בבית המדרש). כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי (כל יום היתה מביאה להם אשתו לחם וקיתון מים והיו אוכלים) כי תקיף גזירתא, אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי לה ומגליא לן (שמא יענו הרומאיים את אשתו של בי שמעון והיא תגלה להם את מקום מחבואנו). אזלו טשו במערתא (הלכו והתחבאו במערה).

וצריך להבין איזה מחבוא זה 'מקום בית המדרש', וכי הרומאים אינם יודעים שצריך לחפש בבית המדרש?

אלא ניתן על ידי שמות הקודש להיפך ל'רואה ואינו נראה' [בסידור "שערי רחמים" (סידור עם כוונות האר"י בעריכת המקובל רבי חיים הכהן מארס צובא - תלמיד רבי חיים ויטאל נדפס בשאלוניקי שנת תק"א 1741), בסוף החלק הראשון הוסיף המו"ל לחש "לרואה ואינו נראה", אותו הוא מייחס לרבי משה בן נחמן - הרמב"ן. וכך כתב: "הא לך סוד גדול לדרך לרואה ואינו נראה משום אויב ושווא ואורב וגזלן וחמסן, ובחון ובדוק הוא, ונסיתי בעז"ה במקום סכנת נפשות כמה פעמים והועיל, ודבר גדול הוא, ודע שתועלת התפילה הזו תועיל מבוקר עד אחר תפלת מנחה ולא יותר, אחר שתאמר תפלת הדרך בכל כוחך, תעמוד נוכח דרכך ותשים שלשה אצבעותיך של יד ימין, דהיינו האצבע אחת תחת עין ימין והקמיצה תחת עין שמאל והאמה למעלה מהחוטם ותעצום באצבע ובקמיצה עיניך, ויאמר שלשה פעמים 'במאמר אל-ש-די', ואחר כך יאמר פעם אחת זה... ומציין כמה פסוקים. בסיום ה'סגולה' נכתב: "אמר המגיה, סגולה זאת מצאתי אותה כתובה בלשון אשכנז והעתקתי אותה בלשון הקודש לתשוקת השואלים".

בספר "דרך הישר", שנדפס בקראקא שנת ת"ו (1646), ואשר מיועד כולו ל"הולכי דרכים", מובאים דינים ותפילות מיוחדות ליוצאים לדרך, וכן סגולות ושמירות למצבים שונים (להליכה ביער, הפלגה בספינה, ישיבה בבית האסורים ועוד). ביניהן נמצאת גם סגולה זו ונכתב שם: "שמירה לדרך ששלח הרמב"ן ז"ל מעכו לברצלונה שגילו לו לר' שמואל בן חפני מן השמים מתוך ספר יצירה ואשר יקרא אותו בדרך בכוונה גדולה ונכונה לא יראוהו מן הלסטים, כי כדמות ענן מפסיק ביניהם ואם יראוהו ידמו כאלו עמו חברותה (=חבורה) גדולה...". ועי' בספר המכונית והלכותיה עמוד 448.

כמו כן סיפר הגאון האדמו"ר רבי יוחנן סופר מערלוי צוק"ל כשהיה בחור צעיר סבו הגאון הגדול רבי שמעון סופר ע"ה בעל מחבר שו"ת התעוררות תשובה היה חולה ונכדו היה שמש אותו. ופעם אמר לו הסבא: "אבא ה'כתב סופר' מסר לי פעם את השם באמצעותו אפשר להיות 'רואה ואינו נראה'. מיד שאל הנכד: נו. סבא והשתמשת בזה? אולם הסבא השיב בשלילה]. ויש לומר כי רבי שמעון בר יוחאי בתחילה אכן השתמש בשמות הקודש כדי להיפך ל'רואה ואינו נראה', והטמין עצמו בבית המדרש ולא היו יכולים למוצאו.

אלא שבתחילה סבר כי מותר לו ליהנות מאשתו המספקת לו מים ומזון לבית המדרש, ולא חשבו 'נהנה מאחרים', אולם אחר כך חזר בו וסבר כי גם מאשתו אסור לו ליהנות וגם על ידי הנאה ממנה נחשב הוא 'נהנה מאחרים' שאסור לו להשתמש בשמות הקודש, לכן בחר לברוח למערה ללא ידיעת אשתו כדי שלא יצטרך להשתמש בשמות הקודש כדי להסתיר את עצמו.